

DIETRICH BUXTEHUDE

URKUTEOKSET

Konsertti Pispalan kirkossa sekä esitettyjen teosten ja
projektin luonnehdinta

Anssi Pyykkönen

Opinnäytetyö
Toukokuu 2014
Musiikin koulutusohjelma
Kirkkomusiikin suuntautu-
misvaihtoehto

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Musiikin koulutusohjelma
Kirkkomusiikin suuntautumisvaihtoehto

ANSSI PYYKKÖNEN

Dietrich Buxtehuden urkuteokset
Konsertti Pispalan kirkossa sekä esitettyjen teosten ja projektin luonnehdinta

Opinnäytetyö 26 sivua, joista liitteitä 4 sivua
Toukokuu 2014

Tämä taidetekotyypinen opinnäytetyö käsittelee Dietrich Buxtehuden urkumusiikkia. Opinnäytetyössä oli kaksi eri vaihetta: konsertin valmisteleminen ja esittäminen sekä kirjallisen raportin laatiminen. Konsertti pidettiin Pispalan kirkossa 23.4.2014. Konsertin ohjelmistoon valittiin monipuolisesti teoksia Buxtehuden tuotannosta. Kirjallisessa raportissa analysoidaan konsertissa esitettyjä teoksia sekä pohditaan jonkin verran Buxtehuden elämää ja hänen sävellystyylinsä. Tarkoituksena oli selvittää myös omaa suhdettani Buxtehudeen ja hänen musiikkiinsa. Opinnäytetyöhön liittyy myös konsertin äänite, jota säilytetään TAMK Musiikin kirjastossa.

ABSTRACT

Tampere University of Applied Sciences
School of Music Degree Programme in Music
Church Musician

ANSSI PYYKKÖNEN

Organworks of Dietrich Buxtehude

The concert in Pispala church and the analysis of the works and the project

Bachelor's thesis 26 pages, appendices 4 pages

May 2014

This bachelor's thesis deals with the organ works of Dietrich Buxtehude. There were two different steps: preparing and playing the recital and writing this report. The concert was played in Pispala church 23rd April 2014. The concert program consisted of different types of compositions by Buxtehude. The structure of compositions has been analyzed in this report and Buxtehude's life and his musical style have also been considered. One important point was to present my own relationship to Buxtehude and his music. There is a recording of the concert in TAMK Music library.

Keywords: Buxtehude, baroque, organ, organ music, stylus phantasticus

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	DIETRICH BUXTEHUDEN ELÄMÄ JA URKUMUSIIKKI.....	7
2.1	Dietrich Buxtehuden elämästä	7
2.2	Dietrich Buxtehuden urkumusiikista	8
2.3	Minä ja Dietrich Buxtehude	8
3	PISPALAN KIRKOSSA PIDETTY KONSERTTI	10
3.1	Sopivan konserttipaikan löytäminen.....	10
3.2	Pispalan kirkon urut	10
3.3	Pispalan kirkon urkujen dispositio.....	11
3.4	Konsertissa esitettyjen teosten rekisteröinnit	13
4	KONSERTIN OHJELMISTO JA HARJOITTELU	15
4.1	Ohjelmiston valinta ja teosten luonnehdinta.....	15
4.2	Ohjelmiston harjoittelu ja varsinainen konsertti.....	17
5	POHDINTA.....	19
	LÄHTEET	21
	LIITTEET	22
	Liite 1. Konsertin käsiohjelma	22
	Liite 2. Konsertin äänite	26

1 JOHDANTO

Itseäni Buxtehuden musiikki on aina viehättänyt kovin paljon. Sen takia päädyinkin tekemään taidetekotyypin opinnäytetyön. Harkitsin pitkään keskitynkö vain urkumusiikkiin vai myös joihinkin muihin hänen teoksiinsa kuten kantaatteihin. Päädyin kuitenkin soittamaan urkukonsertin. Ohjelmiston valinta, sopivan konserttipaikan löytäminen, harjoittelu ja lopulta itse konsertti sekä tämän kirjallisen raportin tekeminen ovat kaikki osana tätä työtä. Olen pyrkinyt tekemään mahdollisimman selkeät ja ytimekkäät analyysit sekä luonnehdinnat soittamistani teoksista. Tämän raportin tarkoituksena on myös selvittää omaa suhdettani Dietrich Buxtehudeen ja hänen musiikkiinsa.

Ohjaajani Kalle Elkomaan kanssa pohdimme ensimmäisissä tapaamisissa varsinaista aihetta. Ilmoitin hänelle, että haluan työni aiheen liittyvän Buxtehuden musiikkiin. Ensimmäinen oma ajatukseni oli - hämmästyttävää kyllä - jokin muu kuin perinteinen urkukonsertti. Olin ajatellut, että voisin ottaa tehtäväksi jonkin Buxtehuden kantaatin. Se olisi varmasti ollut liian vaativa muiden opintojen ja tehtävien suuren määrän takia. Olin pitänyt harjoittaa soittajat ja laulajat ja sopia jälleen yhteisistä aikatauluista. Kalle Elkoma ehdotti, että työni voisi olla juonnettu tai muuten erilainen urkukonsertti. Näin jälkepäin ajatellen se olisi saattanut olla hyvä tapa toteuttaa konsertti perinteisen tiukan kirkkokonsertin sijaan. Olen kuitenkin sen verran kova jännittämään esiintymisiä, että päädyin tällaiseen tuttuun ja turvalliseen perinteiseen urkukonserttiin.

Dietrich Buxtehude on yksi merkittävimmistä barokin ajan säveltäjistä ennen Johann Sebastian Bachia. Suurin osa Buxtehuden urkuteoksista on sävelletty stylus phantasticuksen mukaisesti. Tärkeimpiä tunnuspiirteitä tälle pohjoissaksalaiselle tyylille ovat jalkion solistiset tehtävät, virtuoosiset juoksutukset sormiolla, kaikuefektit sekä imitoivat, fuugamaiset jaksot. Useissa hänen preludeissaan ja toccatoissaan vapaat jaksot ja fuugajaksot vuorottelevat ikään kuin käyden jatkuvaa vuoropuhelua keskenään. Buxtehuden urkuteoksia on kahdenlaisia: vapaamuotoiset teokset ja urkukoraalit. Jälkimmäisenä mainitut voidaan vielä jakaa kolmeen eri ryhmään. Dietrich Buxtehude toimi elämänsä aikana urkurina Lyypekin Marian kirkossa. Sekä Johann Sebastian Bach että Georg Friedrich Händel kävivät kuuntelemassa Buxtehuden soittoa. Sanotaan, että Bach ihaili erittäin paljon Buxtehuden tyyliä ja piti tätä esikuvanaan sävellyksessä. Dietrich Buxtehuden urkumusiikki on edelleen hyvin keskeisessä asemassa urkureiden keskuu-

nessa. Hänen musiikkiaan esitetään paljon eri urkukonserteissa. Buxtehuden kantaatit ovat myös saaneet suosiota. Niitä voidaan esittää myös jumalanpalveluksissa. Kantaattien osat sopivat hyvin jumalanpalveluksen kaavan eri kohtiin. Niitä voidaan käyttää esimerkiksi johdanto-, vastaus-, ehtoollis- ja päätösmusiikkina. Vuonna 2010 järjestettiin viidennen valtakunnalliset kanttoripäivät Tampereella. Päivien teemana oli ”Hengissä ja hengessä”. Osallistuin itse päiville kirkkomusiikin opiskelijana ja olin mukana myös päätösmessussa Tampereen tuomiokirkossa 4.2.2010. Siellä esitettiin Buxtehuden kantaatti juuri tähän tapaan jaettuna messun erikohtiin. Kantaattia esittivät Suomen Kanttorikuoro, jousiyhtye ja urkuri Markku Mäkinen.

2 DIETRICH BUXTEHUDEN ELÄMÄ JA URKUMUSIIKKI

2.1 Dietrich Buxtehuden elämästä

Dietrich Buxtehude (1637-1707) oli saksalainen urkuri ja säveltäjä, joka oli syntynyt Tanskassa, Oldesloessa tai Tanskalle kuuluneessa Helsinborgissa. Hän toimi urkurina Helsinborgin Marian kirkossa sekä Helsingörin Pyhän Olavin kirkossa, aivan kuten isänsä. Buxtehuden elämänvaiheista ei ole säilynyt kovin paljon tietoa. Myöskään hänen opiskelustaan tai opettajistaan ei ole tietoa.

(Dietrich Buxtehude. Wikipedia.)

Dietrich Buxtehudea pidetään vanhemman ajan suurimpana tanskalaisena säveltäjänä ja 1600-luvun pohjoismaisen ja pohjoissaksalaisen urkurikoulukunnan johtavana hahmona. Hänen sävellystuotantonsa käsittää urkumusiikkia ja kantaatteja. Urkuteoksia on yli 100 (preludeja, fuugia, chaconneja ja urkukoraaleita). Kirkkokantaatteja on n. 120 ja muita kirkollisia sävellyksiä sekä muutamia ystäville ja Lyypekin porvareille sävellettyjä teoksia, mm. hääkantaatteja.

(Dietrich Buxtehude. Wikipedia.)

Urkurinvirassa toimiessaan Buxtehude järjesti Abendmusik- konserttisarjaa, jonka hänen edeltäjänsä Franz Tunder oli aloittanut. Abendmusik oli tarkoitettu erityisesti kaupungin varakkaille porvareille, joiden antamien raha-avustuksien ansiosta konserttisarjaa oli mahdollisuus järjestää. Usein niissä esitettiin korkeatasoisia ja laajamuotoisia kirkkomusiikkiteoksia. Urkurinvirassa ollessaan Buxtehuden tehtäviin myös kuului jumalanpalvelusten musiikista vastaaminen mm. kuoron valmistaminen, alkusoittojen sekä ehtoollismusiikin säveltäminen ja esittäminen soittajien ja laulajien kanssa.

(Dietrich Buxtehude. Wikipedia.)

Dietrich Buxtehude loi mainetta taitavana improvisoijana ja urkurina. Sekä J.S. Bach että G.F. Händel kävivät kuuntelemassa Buxtehuden soittoa. Bach ihaili tavattomasti Buxtehudea ja piti tätä esikuvanaan sävellyksessä.

(Dietrich Buxtehude. Wikipedia.)

Buxtehude sai arvostusta säveltäjänä ja muusikkona vasta 1800-luvun lopulla, jolloin hänen urkuteoksiaan alettiin julkaista. Silloin löydettiin myös Duben- kokoelma, joka sisältää vokaaliteoksia. 2000-luvulla erityisesti Buxtehuden laulumusiikki on ollut suuren kiinnostuksen kohteena.

2.2 Dietrich Buxtehuden urkumusiikista

Buxtehuden vapaat urkuteokset (preludit, fuugat, toccata ja chaconne) ovat virtuoosisia, ja niissä on nopeita juoksutuksia sekä rohkeita sointujen vaihdoksia. Sävellyksille on tyypillistä runsas mielikuvituksellisuus sekä yllättävät tonaaliset käänteet. Teosten rakenne antaa soittajalle mahdollisuuden käyttää urkuja hyvin monipuolisesti rekisteröintien eli äänikertojen valinnan puolesta. Erityisesti ajalle tyypillinen mieltymys fuugan käyttöön näkyy näissä vapaissa urkuteoksissa, joissa ns. vapaat jaksot ja fuugajaksot vuorottelevat. Myös toistuvan bassoaiheen eli ostinaton käyttö on tyypillistä teoksissa. (Toivola, E. 2010.)

Urkukoraalit voidaan jakaa kolmeen pääryhmään. Pieniä koraalialkusoittoja, joissa cantus firmus on koristeltuna sopraanoäänessä ja soitetaan soolorekisteröinnillä, on säilynyt 25 kappaletta. Toiseen ryhmään kuuluvat koraalimuunnelmat ja partitat. Näissä cantus firmus -ääni kulkee usein tenorissa, altossa tai bassossa. Kolmas ryhmä ovat koraalifantasiat, joissa koraalisävelmä käsitellään säkeistö kerrallaan improvisoidusti. (Toivola, E. 2010.)

2.3 Minä ja Dietrich Buxtehude

Aloitin omat musiikkiopintoni ala-asteella n. 10 vuoden ikäisenä. Pianotunneilla kävin Kotkan opistossa ja Kotkan seudun musiikkiopistossa. Jossakin vaiheessa soittamiseen tuli muutaman vuoden tauko ja musiikki jäi tuona aikana melkein kokonaan pois elämästäni. Rippikoulun aikana aloin taas uudestaan innostua ja kiinnostua musiikista yhä enemmän. Olin aloittanut pianotunnit uudestaan ja myöhemmin sivuaineeksi tuli urku-

jensoitto. Urkujensoittamisessakin oli muutaman vuoden tauko, mutta lukioaikana aloin harjoitella entistä enemmän ja aloitin urkutunnit uudestaan. Ohjelmisto oli tietysti aluksi helppoa ja urkujen perustekniikkaa kehittävää. Ensimmäisten kappaleiden joukossa oli myös Dietrich Buxtehuden joulunajan pieni urkukoraali *In dulci jubilo*, Koraali on suomalaisessa virsikirjassa numero 18, *Nyt ilovirttä veisaten*.

On erittäin vaikeaa ja varmasti mahdotonta sanoa, milloin ihastuminen ja varsinainen rakastuminen tämän suuren ja ehkä jopa salaperäisen mestarin urkumusiikkiin on tapahtunut. Kotkassa, jossa olen viettänyt koko lapsuuteni ja nuoruuteni on kolme kirkkoa. Niissä kaikissa on erityyyliset urut. Ensimmäisenä adventtina ja Kotkan kirkon satavuotisjuhlapäivänä 29.11.1998 vihittiin käyttöön urkurakentamo Martti Porthan Oy:n rakentamat ainutlaatuiset barokkiurut. Kotkan kirkon uruilla on myös järjestetty kansainvälisiä urkukilpailuita sekä jokavuotinen Kotkan urkuviikko, mikä päättyy ensimmäisen adventin juhlakonserttiin. Olen ollut useana vuonna kuuntelemassa konsertteja ja kilpailua, joissa on esiintynyt suomalaisia ja ulkomaalaisia huippu-urkureita sekä muiden instrumenttien taitajia. Buxtehuden musiikkia on myös esitetty paljon näissä konserteissa. Useista levytyksistä haluan erityisesti mainita alankomaalaisen urkurin Pieter William "Piet" Keen. Tämän urkurin sanoin kuvaamattoman upeat Buxtehuden tulkinnat ja Kotkan urkuviikkojen konsertit ovat varmasti jättäneet minuun lähtemättömän jälkensä ja vahvistaneet omaan suhdettani Buxtehuden urkuteoksiin. Minulle on kehittynyt halu oppia soittamaan Buxtehudea aina vain paremmin.

Buxtehuden urkuteoksissa minua on aina viehättänyt teosten virtuoosisuus, ja mm. nopeat ja loisteliaat jalkiosoolot. Muistan useista urkukonserteista taitavia urkureita soittamassa barokin ajan suuria urkuteoksia, joiden joukossa oli myös Buxtehuden tuotantoa. Katselin ihailen heidän huippuunsa kehitettyä tekniikkaansa ja muistan toivoneeni, että itsekkin osaisin joskus soittaa yhtä taidokkaasti. Dietrich Buxtehude edustaa juuri pohjoissaksalaista tyyliä. *Stylus phantasticus* on keskeinen käsite Buxtehuden urkuteoksissa. *Stylus phantasticus*en mukaisesti sävelletyissä teoksissa tärkeimmät ominaispiirteet ovat juuri virtuoosiset juoksutukset, jalkion solistiset tehtävät, kaikuefektit, ostinaton eli toistuvan bassoaiheen käyttö sekä imitoivat ja fuugamaiset jaksot. Buxtehuden preludeissa ja toccatoissa esiintyy useampiakin fuugia ja vapaita jaksoja, jotka ikään kuin käyvät vuoropuhelua keskenään.

3 PISPALAN KIRKOSSA PIDETTY KONSERTTI

3.1 Sopivan konserttipaikan löytäminen

Tarkoituksena oli jo alun perin, että opinnäytetyöhön liittyvä konsertti pidettäisiin Tampereella tai jossakin lähialueella. Pirkanmaalla on monia hienoja ja kiinnostavia erityylikausia edustavia urkuja, mutta Tampere valikoitui paikkakunnaksi hyvien harjoittelumahdollisuuksien ja opiskelun sujuvuuden takaamiseksi. Dietrich Buxtehuden urkuteosten esittäminen ja oikeanlaisten rekisteröintien valitseminen vaativat tietynlaiset urut. Vuoden 2011 ensimmäisenä adventtisunnuntaina 27.11 oli Pispalan kirkon uusien urkujen käyttöönotto. Sunnuntaina kello 11 vietettiin messua ja samana iltana kello 18 urkuri Jan Lehtola soitti vihkiäiskonsertin. Samoihin aikoihin järjestettiin myös konserttiviikko, jossa esiintyi suomalaisia huippumuusikoita, sekä urkureita että puhaltajia ja laulajia. Joissakin konserteissa oli mukana myös kuoro. Konserteissa haluttiin tuoda esiin urkujen monipuolisuutta niin soolo- kuin säestyssoittimenakin sekä barokkityylisten urkujen taipuminen myös muiden aikakausien musiikin esittämiseen.

Kävin itsekin kuuntelemaan konsertteja sekä tutustumassa uusiin urkuihin ja ajatukseni opinnäytetyö- tai muusta konsertista kypsyi mielessäni. Urkuri Jaana Ikonen esiintyi myös tuolla konserttiviikolla yhdessä Harjun kamarikuoron ja soitinyhtyeen kanssa. He esittivät Franz Lisztin juhluvuoden kunniaksi tämän Via Cruciksen sekä Maurice Durflén Requiemin. Sain olla tuossa konsertissa urkurin avustajana. Silloin tein viimeistään päätöksen valita Pispalan kirkon oman opinnäytetyökonserttini pitämiseen.

3.2 Pispalan kirkon urut

Pispalan kirkon urut on rakentanut suomalainen urkurakentamo Martti Porthan Oy. Nämä urut ovat tyyliurut, jotka edustavat keskisaksalaista myöhäisbarokin tyyliä. Urkujen esikuvana pidetään Gottfried Silbermannin rakentamia urkuja Freibergin tuomiokirkossa. Barokin aikakauden kaksi merkittävintä urkujenrakentajaa olivat Gottfried Silbermann (1683-1753) ja Arp Schnitger (1648-1719). Jälkimmäisenä mainittu toimi Saksan lisäksi myös Alankomaissa. Näiden kahden mestarin rakentamia soittimia on vielä säilynyt. Hannu Taanila kirjoittaa artikkelissaan Kotkan urkukirjassa, että Silber-

mannin ja Schnitgerin merkittävä erona on se, että Schnitger teki mielellään myös vanhojen soittimien korjaustöitä, Silbermann ei. Schnitger rakensi vain urkuja, Silbermann urkujen lisäksi myös klavikordeja, cembaloita ja fortepianoja. (Taanila, H. 1998, 82.)

Pispalan kirkon uruissa on pehmeitä ja laulavia huiluäänikertoja sekä voimakkaita ja värikkäitä kieli- ja kuoroäänikertoja. Yhdessä nämä äänikerrat kahdella sormiolla ja jalkiolla muodostavat ikään kuin kokonaisen orkesterin. Kieliäänikerrat on rakennettu ranskalaisen klassisen urkujenrakennusperinteen mukaisesti. Ne tuovat sointiin voimaa ja väriä yhdessä muiden äänikertojen kanssa. Uruissa on neljä kieliäänikertaa: pääpillistön eli ensimmäisen sormion Trompete 8', yläpillistön eli toisen sormion Chalumeau 8' sekä jalkion Posaune 16' ja Trompete 8'. Kuoroäänikertoja ovat pääsormion Mixtur 4f ja sivusormion Cymbel 3f. Kuoroäänikertojen nimen perässä olevat numerot tarkoittavat kuorojen määrää. Yhtä kosketinta painamalla Mixtur-äänikerran kanssa soi neljä eri pilliä samanaikaisesti. Principal-äänikerran suuren oktaavin c-pillin pituus on n. 8 vanhaa jalkaa, jonka mukaan kieli-, huilu ja principal-äänikertojen jalkamäärät määräytyvät. Urkujen tavallista suurempi perusäänikertojen määrä viittaa myös hiukan romantiikan ajan urkuihin. Sen takia nämä urut soveltuvat myös muun kuin barokin ajan musiikin esittämiseen.

3.3 Pispalan kirkon urkujen dispositio

Pispalan kirkon uruissa on 24 äänikertaa jaettuna kahdelle sormiolle ja jalkiolle.

I Hauptwerk	II Oberwerk	Pedal
Bordun 16' (Br16)	Gedackt 8' (Ged8)	Subbass 16'(Sb16)
Principal 8' (Pr8)	Quintaden 8' (Q8)	Principal 8' (Pr8)
Rohrflöte 8' (Rf8)	Principal 4' (Pr4)	Octava4'(O4)
Viola da gamba 8' (Vg8)	Rohrflöte 4' (Rf4)	Posaune16'(Ps16)
Octava 4' (O4)	Nasat 2 2/3' (Nasat)	Trompete 8' (Tr8)
Spitzflöte 4' (Sf4)	Gemshorn 2' (Gem2)	
Quinte 2 2/3' (Quinte)	Terz 1 3/5' (Terz)	
Octava 2' (O2)	Cymbel 3f (Cym)	
Mixtur 4f (Mix)	Chalumeau 8'(Ch 8)	
Trompete 8' (Tr8)	Tremolo	
Sormioyhdistin II/I		
Jalkioyhdistin I/P		

Urkujen soittopöytä (Kuva Harjun seurakunta)

Urkujen julkisivu (Kuva Harjun seurakunta)

3.4 Konsertissa esitettyjen teosten rekisteröinnit

Toccata d-molli

Tahti 1	Hw: Pr8, Rf8, O4, Quinte, O2, Mix Ow: Ged8, Pr4, Cym, II/I Ped: Sb16, Pr8, O4, Tr8, I/P
Tahti 20	Ped: - Tr8, -I/P
Tahti 28	Ow: -Cym Ped: -Sb16
Tahti 54	Hw: -O2, -Mix, +Tr8 Ped: +Sb16, +Tr8
Tahti 63	Hw: -Tr8, +O2, +Mix Ped: +I/P
Tahti 108	Ow: +Cym
Tahti 127	Ped: +Ps16

Ach Herr, mich armen Sünder

Hw: Rf8 (säestys)
Ow: Ged8, Q8 (soolo)
Ped: Sb16, I/P

Komm, Heiliger Geist, Herre Gott

Hw: Rf8, Sf4 (säestys)
Ow: Ged8, Pr4, Nasat, Gem2, Terz (soolo)
Ped: Sb16, Pr8

Ciaccona e

Tahti 1	Hw: Pr8, Rf8, O4 Ow: Ged8, Rf4, Nasat Ped: Sb16, Pr8, O4
Tahti 101	Hw: +O2, +I/P

Vater unser im Himmelreich

1.osa	Hw: Pr8
2.osa	Hw: O4, Vg8, Rf8 Ow: Ged8, Rf4
3.osa	Hw: Pr8, Quinte (soolo) Ow: Ged8, Rf4 (säestys) Ped: Sb16, Pr8
4.osa	Hw: O4, Tr8 Ged8, Pr4, Rf4, Nasat, Terz

Magnificat primi toni

Tahti 1	Hw: Pr8, Rf8, O4, Quinte, O2, Mix Ow: Ged8, Pr4, Cym, II/I Ped: Sb16, Pr8, O4, Tr8, I/P
Tahti 30	Ow: -Cym, +Gem2 Ped: -Tr8, -I/P
Tahti 48	Ow: -Gem2, +Nasat
Tahti 69	+I/P
Tahti 76	Ow: -Nasat, +Ch8 Ped: -Sb16, -I/P
Tahti 92	Ow: -Ch8
Tahti 103	Ped: +Sb16, +Tr8, I/P
Tahti 125	Ow: +Cym Ped: +Ps16

4 KONSERTIN OHJELMISTO JA HARJOITTELU

4.1 Ohjelmiston valinta ja teosten luonnehdinta

Ohjelmiston valinta osoittautui hankalaksi niin kuin varmasti monen konsertin kohdalla. Halusin ohjelmistosta monipuolisen ja värikkään. Myös kappaleiden tekniset vaatavuudet sekä harjoittelumahdollisuudet vaikuttivat esitettävien teosten valintaan. Tehtyäni päätöksen Dietrich Buxtehuden teosten esittämisestä, tiesin heti valitsevani ainakin jokaisesta kolmesta ryhmästä koraalipohjaisia teoksia. Yksi kriteeri oli myös se, että stylus phantasticuksen mukaisesti sävellettyjä kappaleita olisi oltava mukana. En ole vielä osannut tehdä ratkaisua onko suuri Magnificat primi toni (BuxWv 203) koraalifantasia vai vapaamuotoinen teos. Teoksen nimi viittaa kuitenkin Marian kiitosvirteen. Toisaalta teoksessa on myös fuugia sekä niiden välissä pieniä siirtymiä. Mitään varsinaista koraalimelodiaa en ole tästä kappaleesta kuitenkaan löytänyt. Magnificat oli kuitenkin ensimmäinen varma teos, joka konserttiin tulisi. Soitin tuon samaisen teoksen urkujen C-kurssitutkinnossani.

Konsertti alkoi pohjoissaksalaiseen tyyliin sävelletyllä D-molli- toccatalla (BuxWv 155). Teoksen alku kertoo jo mielestäni erittäin hyvin sen ankaran ja määrätietoisien etenemisen. Kahdessa ensimmäisessä tahdissa on jo viittauksia stylus phantasticukseen, kaikuefekti. Päädyin kuitenkin itse soittamaan tuon alun ilman sormioiden vaihtamista. Varsinaisia pitkiä jalkiosooloja ei esiinny, vaikkakin jalkiolla on myös solistisia osuuksia. Tässä teoksessa on kaksi erilaista fuugaa. Voisi ajatella, että nämä fuugat ja siirtymäjaksot ovat keskenään väittämiä ja vastauksia. Teos on kuin jonkinlaista vuoropuhelua.

Pieniin koraalialkusoittoihin kuuluva Ach Herr, mich Armen sünder (BuxWv 178) on kirkkovuoden kärsimysaikaan kuuluva koraali. Minulle itselleni se tuo mieleen Jeesuksen kärsimystien aina ristille saakka. Tämän koraalimelodian tutumpi nimi on ehkä kuitenkin Herzlich tut mich verlangen. Tämä teos on trio-koraali, eli se soitetaan kahdelta eri sormiolta, jotka on rekisteröity sointiväreiltään erilaisten äänikertojen kanssa. Koraali on pääosin neliääninen. Melodian jokainen säe esitellään hyvin paljon muunneltuna ensin vasemman käden säestyksessä ja sen jälkeen varsinaisessa oikean käden soolossa.

Säestysäänissä on myös jonkin verran kromaattisia kulkuja, jotka osaltaan alleviivaavat kärsimystä.

Komm, Heiliger Geist, Herre Gott (BuxWv 199) kuuluu myös pieniin koraalialkusoit-toihin. Se on helluntaikoraali. Helluntaita vietetään kirkossamme Pyhän Hengen juhla-na. Silloin Pyhä Henki vuodatettiin Jeesuksen opetuslasten päälle. Tämä koraali on ra-kenteeltaan hyvin paljon samanlainen kuin edeltävä kärsimyskoraali. Säestysäänit esit-televät koraalin eri säkeitä ja sen jälkeen selkeä melodia tulee taas soolossa. Koraalin sävellaji on iloinen ja kirkas F-duuri, joka oli barokin aikana tavallinen.

Ciacona e-molli (BuxWv 160) on ollut aina mielestäni kovin puhutteleva. Ensimmäisen kerran olen tutustunut tähän surumielisyyttä henkivään teokseen opiskellessani Turun konservatoriossa vuonna 2007. E-molli oli myös hyvin paljon käytetty sävellaji barokin aikana. Tämän teoksen basso- ostinato on pituudeltaan neljä tahtia. Tahtilaji on $\frac{3}{4}$ osaa ja teema lähtee aina tahdin viimeisellä iskulla. Bassoaihe toistuu jalkiossa, jonka ylle Buxtehude on kirjoittanut erilaisia variaatioita. Ajoittain bassoteema kulkee myös va-semmassa kädessä. Tämä Ciacona on mahdollista soittaa kaikuefektejä käyttämällä, jotka tuovat siihen lisää väriä ja ehkä hiukan toivonpilkahdusta kaiken synkkyyden ja valittavan tunnelman keskelle. Jo aikaisemmin mainitsemani alankomaalainen huippu-urkuri Piet Kee, soitti tämän teoksen eräällä levyllään isoa plenorekisteröintiä käyttäen. Itse päädyin käyttämään vain principal- ja huiluäänikertojen vaihtelua saadakseni teok-seen lisää dramatiikkaa. Olen usein miettinyt, minkälaisessa elämäntilanteessa Buxte-hude tämän puhuttelevan teoksen kirjoitti. (Haapasalo, J.)

Koraalivariaatio Vater unser im Himmelreich (BuxWV 207) oli itselleni täysin uusi sävellys. Harjoittelin sen vasta opinnäytetyökonseranttiani varten. Teoksessa on neljä eri-laista osaa ja se soitetaan manualiter lukuun ottamatta kolmatta osaa, jossa jalkio on mukana. Ensimmäinen osa on kaksiaäninen esittelyjakso. Koraalimelodia on sopraano-äänessä kuudestoistaosanuottien säestäessä altossa ja tenorissa. Toinen osa on myös kaksiaäninen variaatio, jossa ylempi melodia- ja alempi säestysääni kulkevat koko ajan yhdessä. Kolmannessa osassa cantus-firmus esiintyy koloroituna sopraanoäänessä. Va-semman käden hitaat ja kromaattiset kulut sekä useat pidätykset ja jalkion neljäsosa-nuotit tukevat kaikki toisiaan ja melodiaa. Viimeinen osa tuo itselleni jostain syystä ranskalaisen barokin terävät ja karakteriset urkusävellykset. Niinpä päädyin tässä vii-meisessä osassa myös tuon tyylin mukaiseen rekisteröintiin. Soolon soitin trumpetti-

äänikerralla ja säestysäänien toin esiin sivusormiolla rakennetulla kornetilla. Vater unser im Himmelreich- koraali löytyy suomalaisesta virsikirjasta numerolla 208.

Magnificat primi toni (BuxWV 203) kuuluu Buxtehuden koraalifantasioihin. Stylus phantasticuksen mukainen toccatatyylillä esiintyi kuitenkin useassa eri kohdassa tässä suuressa ja iloa henkivässä teoksessa. Teoksen pääsävellaji on barokin aikana paljon käytetty d-molli. Välillä käydään kuitenkin myös rinnakkaisessa F-duurissa. Teoksen neljä fuugaa käyvät vuoropuhelua keskenään. Ensimmäinen fuuga on kaksiteemainen. Teemat esiintyvät vuorotellen ja päällekkäin. Toinen fuuga puolestaan esittelee selkeästi yhden teeman. Kolmas fuuga on kolmijakoinen 12/8 tahtilajissa. Tämän fuugan päädyin soittamaan ilman 16-jalkaista bassoäänikertaa, sillä äänet menevät ristiin ja teeman on erotuttava muista äänistä. Loppu on yhtä juhlavaa nousua viimeisen fuugan esitellessä omaa teemaansa. Teoksen lopputoccata päättää koko tämän suuren sävellyksen D-duurisointuun.

Olen tyytyväinen ohjelmiston monipuolisuuteen ja kirkon työntekijänä ajattelin myös kirkkovuotta. Teoksissa on niin paastonajan ja helluntain kuin joulun viittaavaa musiikkia.

4.2 Ohjelmiston harjoittelu ja varsinainen konsertti

Ohjelmiston harjoittelu oli rankkaa. Yhdessä opettajani Anne Nietosvaaran kanssa kävimme Pispalassa useita kertoja suunnittelemassa rekisteröintejä. Häneltä sain myös Esa Toivolan laatiman hyvän tietopaketin Buxtehuden musiikista, joka osaltaan auttoi teosten tulkinnassa ja rekisteröintien tekemisessä. Koraalivariaatio oli minulle täysin tuntematon teos ennestään, mutta kaikkia muita konsertin kappaleita olin soittanut jo aikaisemmin. Anne Nietosvaara vihjaisi, että konserttiin kannattaisi ottaa ehdottomasti koraalivariaatio, ja niinpä päädyin tähän melankoliseen Isä meidän - teokseen.

Yksi edellytys riittävän harjoittelun ja hyvän onnistumisen kannalta oli tietysti pääsy Pispalan kirkkoon. Tampereen Harjun seurakunta on jäsenmäärältään suuri seurakunta ja Pispalan kirkossa on paljon erilaisia tapahtumia. Seurakunnan varausten sekä oman,

opettajani ja konsertin avustajien aikataulujen sovittaminen yhteen tuntui haasteelliselta, mutta loppujen lopuksi kaikki sujui hyvin.

Konsertti oli Tampereen Pispalan kirkossa 23.4.2014, klo 18. Paikalla oli n. 40 henkilöä. Menimme itse äänittäjäni Christer Jokelan kanssa paikalle kaksi tuntia ennen konsertin alkamista. Hän valmisteli äänityslaitteet ja testasi niitä vielä ennen varsinaista konserttia. Soitin ohjelmiston läpi vielä kaksi kertaa ja kertasimme vielä rekisteröintiavustajieni kanssa vaikeat kohdat. Avustajia tarvitsin konsertin ensimmäiseen ja viimeiseen kappaleeseen sekä Ciaconaan. Nissä on eniten sivunkääntöjä sekä rekisteröintiä eri osien välillä. Muissa teoksissa pystyin tekemään rekisteröinnit itse. Opinnäytetyökonsertin tarkoitus oli myös samalla esitellä Pispalan urkuja. Rekisteröinnit suunnittelin niin, että urkujen kaikki äänikerrat tulisivat olemaan käytössä. Tutti- rekisteröintiä en kuitenkaan käyttänyt missään teoksessa. Tutti- rekisteröinnillä tarkoitetaan, että kaikki äänikerrat ovat samanaikaisesti käytössä.

5 POHDINTA

Tämä taidetekotyypinen opinnäytetyö tuntui erittäin haasteelliselta tehdä. Olinhan jo alun alkaen päättänyt toteuttaa työni tällä tavoin. Kirjoittaminen on aina ollut minulle hankalaa, siihen voi osaltaan vaikuttaa itselläni todettu lukihäiriö. Juuri tämän kirjallisen raportin tekeminen oli kaikkein vaativin. En haluaisi niinkään pohtia omaa kirjallista tuotosta vaan ennemminkin työni kokonaisuutta ja näitä kaikkia asioita yhdessä.

Tampereen konservatorion urkujensoiton lehtori Eeva-Kaisa Todorov antoi minulle palautetta konsertin jälkeen. Hän sanoi konsertin olleen kaikin puolin positiivinen kokemus, mutta ehkä turhan kiireinen. Minulla on vielä oppimista rauhoittaa eri teosten välinen aika ja antaa myös kuulijalle tilaa hengähtää. Opinnäytetyökonsertissani vaihdoin nuotteja ehkä liian nopeasti, koska piti myös ehtiä tekemään seuraavan teoksen rekisteröinti. Kappaleiden välinen tauko voi helposti venähtää myös liian pitkäksi. Ehkä tämä niin sanottu hätäily johtuu paljon tekemästäni kanttorin työstä. Jumalanpalveluksessa on paljon vaihtuvia osia ja niiden välillä kanttorin ja/tai urkurin täytyy olla valppaana. Positiivista palautetta tuli ehkä eniten siitä, että pystyn toteuttamaan isojaakin konsertti- ja ohjelmistokokonaisuuksia.

Konsertista tehtiin myös äänite. Kuten jo aikaisemmin mainitsin, TAMK Musiikin musiikkiteknologian opiskelija Christer Jokela kävi tekemässä nauhoitteen. Tämä on oivallinen tapa oppia lisää omasta soittotyylisestä ja tulkinnasta. Äänitteen avulla kuulee helpommin kaikki virheet tai vielä harjoitusta vaativat kohdat. Teosten rekisteröinti kuului myös selkeästi nauhoitteella. Urkuri ei itse useinkaan kuule urkujen sointia samalla tavalla kuin yleisö. Balanssi eri äänien ja sormioiden välillä tulee tässä hyvin esiin. Kaiken kaikkiaan olen tyytyväinen omaan suoritukseeni. Sainhan vihdoinkin tutkia tämän suuren rakkauteni ja säveltäjämestarin urkutuotantoa ja vieläpä esittää sitä kokonaisen konsertin verran yleisölle.

Konsertin jälkeen mieleeni nousi myös kysymys jostakin toisesta konserttipaikasta tai isommasta soittimesta. Isommat urut olisivat antaneet mahdollisuuden värittää teoksia vieläkin enemmän. Erityisesti Toccatassa ja Magnificatissa olisi ollut hienoa tehdä vieläkin suurempi nousu ja crescendo teosten loppua kohden.

Haluan myös lausua kiitokseni erityisesti Tampereen Harjun seurakunnalle mahdollisuudesta harjoitella ja järjestää opinnäytetyökonsertti Pispalan kirkon hienoilla uruilla. Konsertin avustajat Anna Arola ja Ilari Halonen hoitivat oman osuutensa hienosti siivunkääntämisessä ja rekisteröinneissä. Ohjaani Kalle Elkomaa ja opettajani Anne Niemosvaara ohjasivat minua ja antoivat hyviä vinkkejä työn onnistumisen kannalta.

LÄHTEET

Anderson, N. 1996. Barokin musiikki. Monteverdista Händeliin. Kuopio: Puijo.

Dietrich Buxtehude. Wikipedia. Luettu 20.4.2014.
http://fi.wikipedia.org/wiki/Dietrich_Buxtehude

Haapasalo, J. Buxtehude- sivusto. Luettu 20.4.2014.
<http://webusers.siba.fi/~jhaapasa/Buxtehude/>

Kotkan urkukirja 1998. Toim. Kati Hämäläinen. Kotkan seurakunta, Sibelius-Akatemian kirkkomusiikin osasto.

Taanila, H. 1998. Milloin ja missä oli ja eli Gottfried Silbermann. Kotkan urkukirja. Toim. Kati Hämäläinen. Kotkan seurakunta, Sibelius-Akatemian kirkkomusiikin osasto.

Toivola, E. 2010. TAMK Musiikin urkutaiteen historian luentomateriaali

LIITTEET

Liite 1.(1/4) Konsertin käsiohjelma

Opinnäytetyökonsertti

23.4.2014, klo 18

Pispalan kirkko

Dietrich Buxtehuden urkuteoksia

Anssi Pyykkönen, urut

Liite 1.(2/4)

Dietrich Buxtehude 1637-1707

Toccatà in d (BuxWV 155)

Ach Herr, mich armen Sünder (BuxWV 178)

Komm, Heiliger Geist, Herre Gott (BuxWV199)

Ciacona in e (BuxWv 160)

Vater unser im Himmelreich (BuxWV 207)

Magnificat primi toni (BuxWV 203)

Liite 1.(3/4)

Dietrich Buxtehude (1637-1707) oli saksalainen urkuri ja säveltäjä, joka oli syntynyt Tanskassa, Oldesloessa tai Tanskalle kuuluneessa Helsinborgissa. Hän toimi urkurina Helsinborgin Marian kirkossa sekä Helsingorin Pyhän Olavin kirkossa, aivan kuten isänsä. Buxtehuden elämänvaiheista ei ole säilynyt kovin paljon tietoa.

Dietrich Buxtehudea pidetään vanhemman ajan suurimpana tanskalaisena säveltäjänä ja 1600-luvun pohjoismaisen ja pohjoissaksalaisen urkurikoulukunnan johtavana hahmona. Hänen sävellystuotantonsa käsittää urkumusiikkia ja kantaatteja. Urkuteoksia on yli 100 (preludeja, fuugia, chaconneja ja urkukoraaleita). Kirkkokantaatteja on n. 120 ja muita kirkollisia sävellyksiä sekä muutama ystäville ja Lyypekin porvareille sävellettyä teosta, mm. hääkantaatteja.

Urkurinvirassa toimiessaan Buxtehude järjesti Abendmusik-konserttisarjaa, jonka hänen edeltäjänsä Franz Tunder oli aloittanut. Abendmusik oli tarkoitettu erityisesti kaupungin varakkaille porvareille, joiden antamien raha-avustuksien ansiosta konserttisarjaa oli mahdollisuus järjestää. Usein niissä esitettiin korkeatasoisia ja laajamuotoisia kirkkomusiikkiteoksia. Urkurinvirassa ollessaan hänen tehtäviinsä myös kuului jumalanpalvelusten musiikista vastaaminen mm. kuoron valmistaminen, alkusoittojen sekä ehtoolismusiikin säveltäminen ja esittäminen soittajien ja laulajien kanssa.

Dietrich Buxtehude loi mainetta taitavana improvisoijana ja urkurina. Sekä J.S. Bach että G.F. Händel kävivät kuuntelemassa Buxtehuden soittoa. Bach ihaili tavattomasti Buxtehudea ja piti tätä esikuvanaan sävellyksessä.

Buxtehude sai arvostusta säveltäjänä ja muusikkona vasta 1800-luvun lopulla, jolloin hänen urkuteoksiaan alettiin julkaista. Silloin löydettiin myös Duben- kokoelma, joka sisältää vokaaliteoksia. 2000-luvulla erityisesti Buxtehuden laulumusiikki on ollut suuren kiinnostuksen kohteena.

Buxtehuden vapaat urkuteokset (preludit, fuugat, toccata ja chaconne) ovat virtuoosisia, ja niissä on nopeita juoksutuksia sekä rohkeita sointujen vaihdoksia. Sävellyksille on tyypillistä runsas mielikuvituksellisuus sekä yllättävät tonaaliset käänteet. Teosten rakenne antaa soittajalle mahdollisuuden käyttää urkuja hyvin monipuolisesti rekisteröintien eli äänikertojen valinnan puolesta. Erityisesti ajalle tyypillinen mieltymys fuugan käyttöön näkyy näissä vapaissa urkuteoksissa, joissa ns. vapaat jaksot ja fuugajaksot vuorottelevat. Myös toistuvan bassoaiheen eli ostinaton käyttö on tyypillistä teoksissa.

Urkukoraalit voidaan jakaa kolmeen pääryhmään. Pieniä koraalialkusoittoja, joissa cantus firmus on koristeltuna sopraanoäänessä ja soitetaan soolorekisteröinnillä, on säilynyt 25 kpl. Toiseen ryhmään kuuluvat koraalimuunnelmat ja partitat. Näissä cantus firmus -ääni kulkee usein tenorissa, altossa tai bassossa. Kolmas ryhmä ovat koraalifantasiat, joissa koraalisävelmä käsitellään säkeistö kerrallaan improvisoidusti.

Liite 1.(4/4)

Toccata d-molli on tyypillinen pohjoissaksalaiseen tyyliin sävelletty teos. Siinä on virtuoosisia juoksutuksia sormiolla ja jalkiolla myös solistisia osuuksia. Tyypillisiä pitkiä jalkiosooloja ei kuitenkaan esiinny. Vapaiden jaksojen välissä on pienempiä fuugia, joka on myös luonteenomaista pohjoissaksalaiselle toccatatyylille.

Kärsimyskoraali Ach Herr, mich armen Sünder vie kuulijan keskelle pitkäperjantain tunnelmia ja Jeesuksen kärsimystien maisemiin. Tämä koraalimelodia löytyy myös meidän virsikirjastamme (SVK 63). Teos kuuluu pieniin koraalialkusoittoihin ja on trio-koraali, joka soitetaan kahdelta eri sormiolta.

Iloinen Komm, Heiliger Geist, Herre Gott on kirkkovuoden helluntaiaikaan kuuluva sävellys.

Ciaconassa on tyypillinen basso ostinato jalkioäänessä, jonka ylle Buxtehude on rakentanut erilaisia variaatioita. Ostinaton aihe toistuu ajoittain myös hiukan muunneltuna vasemmassa kädessä.

Koraalivariaatio Vater unser im Himmelreich sisältää neljä eri osaa. Niissä jokaisessa koraalimelodia esitellään eri tavoin. Teos soitetaan manualiter lukuun ottamatta kolmatta osaa, jossa jalkio on mukana. Ensimmäisessä osassa koraalimelodia on sopraanoäänessä kuudestoistaosanuottien säestäessä altossa ja tenorissa. Toinen osa on kaksiaäninen variaatio, jossa ylempi melodia- ja alempi säestysääni kulkevat koko ajan yhdessä. Kolmannessa osassa cantus-firmus esiintyy koloroituna sopraanoäänessä.

Magnificat primi toni on koraalifantasia, vaikkakin siinä on paljon samaa kuin muissa Buxtehuden vapaissa teoksissa. Teoksen nimi viittaa Marian kiitosvirteen. Teoksen alussa ja lopussa ovat toccata-tyyliset jaksot ja niiden välissä neljä pientä fuugaa sekä erilaisia siirtymiä jaksoista toiseen.

Liite 2. Konsertin äänite, cd-levy, säilytetään TAMK Musiikin kirjastossa